

УДК 78(477):398.8:78.022(498)

Лілія ПАСІЧНЯК,*orcid.org/0000-0002-7196-004*

кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри музичної україністики та
народно-інструментального мистецтва
Навчально-наукового інституту мистецтв
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
(Івано-Франківськ, Україна) *lpasichnyak@ukr*

ТРАДИЦІЙНА ІНСТРУМЕНТАЛЬНА МУЗИЧНА КУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ ПОВІТУ МАРАМУРЕШ (РУМУНІЯ)

У дослідженні подається характеристика окремих аспектів інструментального фольклору гуцульських сіл у румунській Марамороцині. Зокрема, спостерігаємо специфічні риси традиційної інструментальної культури гуцулів Румунської Гуцульщини та виявляємо спільні риси їхньої фольклорної інструментальної традиції в зіставленні з фольклором інших районів історико-культурної спільності – Гуцульщини. Типовими рисами є збереження кращих зразків архаїчної традиції, що проявилось в інструментарії, його виготовленні, використанні; у виконанні традиційних пісенних і танцювальних жанрів під час родинно-побутових, календарних і релігійних свят, обрядів; у популяризації ансамблю «троїстих музик».

Ключові слова: Мармароцина, повіт Марамуреш, інструментальна традиція, троїсті музики.

Liliya PASICHNYAK,*orcid.org/0000-0002-7196-004*

Candidate of Art Criticism, Associate Professor,
Associate Professor, Department of Music Ukrainian Studies and
folk-instrumental art
Educational and Scientific Institute of Arts
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) *lpasichnyak@ukr*

THE TRADITIONAL INSTRUMENTAL MUSIC CULTURE OF UKRAINIANS OF MARAMURES COMITAT (ROMANIA)

This article is dedicated to the traditional instrumental musical culture of the historical and geographical Maramoros area in the aspect of the ethno-cultural borderland. One should distinguish separately part of Maramoros that is now a part of Romania. This “southern” Romanian part of the investigated historical and geographic area turned out to be a continuation of the Ukrainian “northern” part traditions as per instrumental musical folklore indicators.

In the territory of modern Romania, the Ukrainian community lives compactly in four historical regions of the country: Maramoros (Maramures and Satu-Mare counties), Bukovina (Suceava and Botosani counties), Banat (Timiş, Karash-Severin and Arad counties), Dobruđja (Tulch county). The largest number of Ukrainians lives in the Maramures and Satu-Mare counties, especially in the mountainous areas. The mountainous area contributed to the localization and preservation of the traditional Ukrainian culture. Many Hutsul families from the villages of Maramures county have their own literary works in Transcarpathian Maramaroshyn. This is the so-called Ukrainian minority of Northwest Romania.

The study describes the characteristics of individual aspects of the instrumental folklore of the hutsul villages in the Romanian part of Maramoros. In particular, we observe the specific features of the traditional instrumental culture of the Hutsuls of the Romanian Hutsulshchyna and discover the common features of their folk instrumental tradition in comparison with the folklore of other regions of the historical and cultural community – Hutsulshchyna. Typical features are the preservation of the best examples of archaic tradition, manifested in the folk instruments, in performing traditional song and dance genres during family-day, calendar and religious holidays, ceremonies; in popularizing the music for trio ensemble. Traditional Ukrainian culture has changed. Along with the music for trio ensemble with traditional instruments (two violins and a drum; a violin, a drum, and a guitar), the modified ensembles operate using all-European instruments – accordion, button accordion.

Key words: Maramoros, Maramures comitat, instrumental tradition, music for trio ensemble.

Постановка проблеми. На території сучасної Румунії українська спільнота компактно проживає в чотирьох історичних областях країни: Мараморо-

роцина (повіти Марамуреш і Сату-Маре), Буковина (повіти Сучава та Ботошани), Банат (повіти Тіміш, Караш-Северін та Арад), Добруджа (повіт

Тулча). Найбільша чисельність українців проживає в повітах Марамуреш і Сату-Маре, особливо в гірській місцевості.

Повіт, або жудець Марамуреш належить до південної Мармарощини, яка, за визначенням науковців, є українською етнічною територією в закарпатській Румунії. Історичним центром цієї території вважають місто Сигіт. Села, комуни й міста південної Мармарощини розміщені на українсько-румунському етнографічному пограниччі. Поблизу міста Сигіт розташований пункт контролю на кордоні з Україною «Сігету Мармаціей» – Солотвино. Більшість сучасних українців Румунії живе саме в південній Мармарощині (за переписом 2011 р. – 31 234 особи).

Мармарощина – це історична область у Карпатах, що складається з Південного Мармарошу (українська етнічна територія в закарпатській Румунії, зокрема сучасний повіт Марамуреш) і Північного Мармарошу (східна частина українського Закарпаття – Хустський, Тячівський і Рахівський райони). Історія краю бере свій початок з 5 ст. н.е., який був заселений білими хорватами. Мармарош (українська назва Мармарощина, Мараморощина, Марамарощина) – історичний комітат у північно-східній частині колишнього Угорського королівства. Назва Мармарош згадується в грамоті з 1199 р. Як зазначає кандидат мистецтвознавства Ганна Пеліна, «з XI ст. Мараморощина належала Угорському королівству, а з 1385-го офіційно стала комітатом. У 1526 р. край переходить до Семиграду, а у 1699–1867 – до Австрійської імперії. З 1868 по 1918-й рр. Мараморощина була складовою Австро-Угорської імперії» (Пеліна, 2017: 6). У 1918–1919 рр. на території Мармарощини існувала Гуцульська республіка. У 1920 р. історико-географічний край Мармарощина, згідно із Сен-Жерменським і Трианонським мирними договорами, був розділений між Чехословаччиною та Румунією. Після Другої світової війни північ Мармарощини відійшла до СРСР, а південна частина залишилась у складі Румунії. Державний кордон проходить уздовж р. Тиси (Віднянський/Смолій, 2009: 503–504). У результаті цього поділу українські села та їх мешканці стали ізольованими від свого рідного етнічного середовища. Водночас «новостворений у 1945 році державний кордон сприяв консервативності та збереженості традиційної культури «ізольованої» частини (українські села повіту Марамуреш у Румунії)», – слушно зауважує Ганна Пеліна (Пеліна, 2017: 12).

Аналіз досліджень. Кандидат мистецтвознавства Ганна Пеліна здійснила польові дослідження

пісенної культури українського населення історико-географічного краю Мараморош упродовж 2006–2015 рр., у результаті яких уточнені межі поширення української традиційної музики та їх фіксація в кандидатській дисертації (Пеліна, 2017).

«Фольклористи, що вивчали музичну культуру Карпат, ніколи не досліджували південну частину Мараморощини. Зокрема, видатний український етномузиколог Володимир Гошовський у своєму огляді музичних традицій Закарпаття (відома у колі фольклористів збірка «Украинские песни Закарпатья», 1968 р.) обмежився оглядом території уздовж Тиси, захопивши лише північну частину історичного краю, а державний кордон не дав змоги вченому дослідити частину етнічної української землі, яка знаходилась у складі Румунії» (Пеліна, 2014).

З 2001 по 2009 рр. проводились етнографічні експедиції в українські села повіту Марамуреш, членами яких стали науковці Музею історії Сату Маре та історичного факультету Ужгородського національного університету (Веґеш, Горват, 1997).

У монографічному дослідженні «Музичні інструменти гуцулів» доктор мистецтвознавства Ігор Мацієвський розглядає культуру гуцульського краю в аспекті її інструментарію, способу його виготовлення, побутування інструментальної музики, етномузичного мислення. У першій частині роботи здійснено органографію музичних інструментів гуцулів, серед яких – інструменти мармароського пограниччя: дрімба, кардони (інші назви – гордуна, басы, зунгура), флюера, флота, трембіта тощо. У другій частині «Антологія синтезуючих нотацій гуцульської музики (з коментарями)» серед численних нотних зразків знаходимо награвання на флюті (духовий інструмент закарпатських гуцулів долини р. Тиса), яке автор записав і нотував фіксуючи [Закарпаття. Мармароське Пограниччя]. Також науковець подає нотні зразки ансамблевої музики, зокрема закарпатський танець «Руминка» у виконанні ансамблю з типовим для мармароського та румунського межуваль Гуцульщини складом: «гуслі» (скрипка), басы-кардони (інструмент закарпатських гуцулів, подібний до гітари), бубон малий (Мацієвський, 2012).

З огляду на малодослідженість обраної території **метою статті** є виявити специфічні риси традиційної інструментальної музичної культури українців, зокрема гуцулів повіту Марамуреш (Румунія).

Виклад основного матеріалу. За переписом населення Румунії у 2002 р. можна визначити міста, комуни і села повіту (жудець) Марамуреш (історичний регіон – Трансильванія), де найбільше

проживає етнічних українців. Зокрема, адміністративний центр **м. Бая-Маре** (110075 румунів, 345 українців), **м. Сигіт** (32936 румунів, 1227 українців); **комуна Бістра** (30 км від м. Рахів (Україна), 1184 українці, 131 румун, 3 угорці), до складу якої входять **села Вишівська Долина** (1590 українців, 54 румуни) і **Вишівська Красна** (1247 українців, 214 румунів); **комуна Бочкою Маре (Великий Бичків**, 316 українців, 242 румуни, 149 угорців, 5 німців, 1 циган), у складі якої **села Кричунів** (1259 українців, 216 румунів, 17 угорців), **Луг над Тисою** (844 українці, 69 румунів, 5 угорців), **Миків (Тиса**, 920 румунів, 220 українців, 200 угорців, 5 німців); **комуна Вишня Рівня (Верхня Рівня, Рона-де-Сус**, 3745 українців, 145 румунів, 19 угорців, 5 німців, 1 словак), до якої входить ще одне **село Коштіль** (402 угорці, 317 українців, 62 румуни); **комуна і село водночас – Кривий (Криве, Репедя**, 4650 українців, 87 румунів, 15 циганів, 7 угорців, 1 німець, 1 росіянин); **комуна Ремета (Ремети, Ремець, Ремеці**, 2174 українці, 242 румуни, 15 угорців, 14 циган), у складі якої – **села Каминиця (П'ятра**, 238 угорців, 135 румунів, 42 українці) і **Тячів (Течу-Мік**, 129 угорців, 44 українці, 22 румуни); **комуна і село Рускова (Русково) – 4578 українців**, 161 румун, 109 циганів, 3 угорці, 3 німці; **комуна і село Руська Поляна (Посніле-де-суб-Мунте**, 11 км від кордону з Україною, засноване 1353 р.) – 9711 українців, 253 румуни, 60 угорців, 5 німців, 3 вірмени, 2 цигани, 2 росіяни, 1 єврей.

Як бачимо, повіт Марамуреш не є етнічно однорідним. Тут проживають представники різних етносів – українці, румуни, угорці, євреї, німці, вірмени, росіяни, цигани, більшість із яких становлять українці та румуни. За дослідженнями науковців, найбільш збереженою в середовищі українців румунського повіту Марамуреш є традиційна культура субетносу гуцулів. Зокрема, «виявлено, що відмінна за рельєфом східна Мараморощина чітко відмежована від західної, має компактний ареал побутування і співвідноситься із проживанням на цій території субетносу гуцулів, які мають власні етнографічні ознаки та, як показує дослідження, власну етномузичну характеристику» (Пеліна, 2017: 11).

Серед названих населених пунктів **гуцульськими** селами в румунській Мараморощині дослідники називають комуну Бістра, комуну і село Кривий (Репедя), Вишівська Долина, Красний, Русково, які відірвані від материкової України в силу історичних обставин. Багато гуцульських родин із сіл повіту Марамуреш мають свої пракорені на Закарпатській Мараморощині. Це

так звана українська нацменшина Північно-Західної Румунії. У селах Вишівська Долина та Луг над Тисою найбільш збережені мовно-культурні традиції. Українці сіл Красний, Бістра, Верхня Рівня дотримуються традиційних обрядів на свята і під час родинних подій (Зан, 2006).

Побутування традиційної культури й у більшості православних конфесій є тими факторами, які впливають на збереження української ідентичності та водночас поваги до румунської державності. Гірська місцевість сприяла локалізації й збереженню традиційної культури українців, зокрема давньої музичної інструментальної традиції. Спостерігаємо використання в побуті гуцулів телінки, флюяри, трембіти і гру інструментальних ансамблів під час весільних обрядів у складі смічки (скрипка), акордеон, зонгора (різновид гітари) (Пеліна, 2014).

Унаслідок асиміляції українства до румунського соціуму в період другої половини ХХ ст. й до сьогодні відбулись взаємопроникнення двох національних культур. Одягнуті у вишиванки, спілкуючись українською, вільно володіють румунською. І навпаки, румунізація в одязі, але залишаються традиційними інструменти (скрипка, бубен, акордеон) і мелодика. На весіллях музики грають як румунські, так й українські народні мелодії, співають переважно українських пісень. «Доведено, що південна (румунська) Мараморощина ... є продовженням високогірно-середньогірської і низькогірно-долинної традицій «північної» (української) Мараморощини» (Пеліна, 2017: 169).

Також можна спостерігати подібність етнічної ідентичності українців Південної Мараморощини до традицій українців прикордонних районів Закарпаття, зокрема Рахівського, Тячівського, Хустського, на рівні музично-інструментальних традицій. Як зазначає Ганна Пеліна, «дуже розвиненим у краї (мається на увазі – на Мараморощині) є сольне та ансамблеве інструментальне музикування» (Пеліна, 2017: 8).

Наприклад, троїсті музики родини Шіманів зі смт. Солотвино (Тячівський район, Закарпатська область) у складі скрипки, гітари, бубна (барабан з тарілкою), які вперше представили своє виконавське мистецтво в 1995 р. на фестивалі румунської народної творчості «Мерцишор», є типовим колективом за інструментальним складом для сіл повіту Марамуреш (гітара, скрипка, барабан з тарілкою; скрипка, акордеон, гітара, два барабани з тарілкою). Також простежуємо характерні особливості мелодики інструментальних награвань весільних музик: орієнталізма гуцуль-

ського мелосу (Грица, 2009), елементи альтерування четвертого шабля у висхідному русі та його скасування в низхідному русі, що, за визначенням доктора мистецтвознавства Михайла Хая, є домінуючим типом мелодики в інструментальній культурі гуцулів, який, власне, визначає колорит гуцульського звукоідеалу (Хай, 2011: 25).

Поряд із традиційними ансамблями побутують і сучасні ансамблі троїстих музик, так звана «велика музика» (Мацієвський, 2012). Так, 15 травня 2016 р. в комуні Вишня Рівня відбулось свято «Руська толока», де брав участь гурт «Рунянська Файта» в складі: 2 акордеони, гітара, два барабани з тарілкою, сопілка, 5 скрипок (керівник – Георгій Грижак (Кумик)).

Важливим чинником збереження, популяризації традицій гуцулів повіту Марамуреш є участь колективів та окремих виконавців у багатьох фестивалях, днях добросусідства. Метою подібних заходів є створення простору для розвитку співпраці між країнами, популяризації української й румунської культур. Так, у 2009 р. у XIII Міжнародному фольклорно-етнографічному фестивалі «Коломийка», що проходив у смт. Печеніжин Коломийського району Івано-Франківської області (Україна), брав участь фольклорний колектив «Гуцульський плай» із с. Бістра, повіт Марамуреш.

30 липня 2017 р. в с. Кривий (Репедя) відбувся I фестиваль гуцулів у Румунії. Це була знакова міжнародна подія для повіту Марамуреш. Організатором фестивалю став директор місцевого будинку культури й голова фонду Союзу гуцулів Румунії Василь Попович, який тісно співпрацює

з всеукраїнським товариством «Гуцульщина». Мета заходу – показати, що культура, звичаї, традиції гуцулів Румунії мають подібність із гуцулами Закарпаття, Верховинського району. Серед найпопулярніших фестивалів, де беруть участь гуцули повіту Марамуреш, – Полонинське літо, Гуцульська родина, Гуцульська міра, Міжнародний гуцульський фестиваль, Гуцульська бриндзя, які відбуваються на території України та Румунії.

Висновки. Варто наголосити, що окремі музично-інструментальні традиції зникають. Майже все населення Марамурешу можна назвати нащадками українців, але тут не кожен знає, а тим паче визнає своє українське коріння. В ансамблях троїстих музик цимбали не використовують. Трембіту, сопілку, дримбу можна почути на фестивалях, концертах. Вівчарські звичаї починають трохи забувати, тому проводять фестивалі, щоб відновити, представити і зберегти давні обряди і традиції. Гуцули повіту Марамуреш не втратили мову, не зреклися прадідівської віри і прабатьківських традицій. Унаслідок впливу маскультури, моди, українець Мараморощини культурно й мовно інтегрується в румунський соціум. Традиційна українська культура зазнає значних деформацій. Поряд із троїстими музиками з традиційним складом інструментів (дві скрипки і барабан; скрипка, барабан, гітара) функціонують видозмінені, де використовують акордеон, баян. Перспектива розвитку культури українських поселень повіту Марамуреш – збереження традицій, пам'ятати, що гуцули – це українці, і національна ідея – українство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вегеш М. М., Горват Л. Українці Румунії (Мараморощини): проблеми соціально-економічного та політичного розвитку (1918–1944). Ужгород: Ужгородський державний університет, 1997. 60 с.
2. Віднянський С. В. Мараморощина. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ: Наукова думка, 2009. Т. 6: Ла-Мі. С. 503–504.
3. Грица С. Й. Схожденія и оппозиции в словесно-музыкальном фольклоре этнических пограничій. Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського: зб. ст. Київ, 2009. Вип. 80. С. 337–359.
4. Зан М. Національна та етнічна ідентичність українців Мараморощини (Румунія): проблеми та перспективи дослідження. Народна творчість та етнографія. 2006. № 2. С. 74–78.
5. Мацієвський І. Музичні інструменти гуцулів: монографія. Вінниця: Нова Книга, 2012. 464 с.
6. Пеліна Г. Особливості традиційної культури північної Мараморощини (повіт Марамуреш, Румунія). URL: <http://bervy.org.ua/2014/12/osoblyvosti-tradytsijnoji-kultury>.
7. Пеліна Г. Традиційна музична культура Мараморощини в аспекті етнокультурного пограниччя: дис. ... канд. мист.: спец. 17.00.03 / Національна музична академія ім. П. І. Чайковського. Київ, 2017. 240 с.
8. Пеліна Г. Традиційна музична культура Мараморощини в аспекті етнокультурного пограниччя: автореф. дис. ... канд. мист.: спец. 17.00.03 / Національна музична академія ім. П. І. Чайковського. Київ, 2017. 15 с.
9. Хай М. Й. Українська інструментальна музика усної традиції. Київ-Дрогобич, 2011. 467 с.

REFERENCES

1. Vehesh M. M., Horvat L. Ukrainians of Rumunii (Maramoroshchynu): problemy sotsialno-ekonomichnoho ta politychnoho rozvytku (1918–1944) [Ukrainians of Romania (Maramoros land): problems of socio-economic and political development (1918-1944)]. Uzhgorod: Uzhgorod State University, 1997. 60 p. [in Ukrainian]

2. Vidnianskyi S. V. Maramoroshchyna [Maramoros land]. Encyclopedia of History of Ukraine: 10 t. / Red. V.A.Smolii (head) and others; Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv: Naukova dumka, 2009. T. 6: La-Mi. pp. 503–504 [in Ukrainian]
3. Hrytsa S. Y. Skhozhdenyia y oppozytsyy v slovesno-muzykalnom folklore etnycheskykh pohranychy [Convergence and opposition in the verbal and musical folklore of ethnic borderlands]. Naukovii visnik NMAU im. P. I. Tchaikovsky: zb. Art. Kyiv, 2009. Vip. 80. pp. 337–359 [in Russian]
4. Zan M. Natsionalna ta etnichna identychnist ukraintsiiv Maramoroshchyny (Rumuniia): problemy ta perspektyvy doslidzhennia [National and Ethnic Identity of Ukrainians in Maramoros land (Romania): Problems and Perspectives of Research]. Folk Art and Ethnography. No. 2. 2006. p. 74–78 [in Ukrainian]
5. Matsiievskyi I. Muzychni instrumenty hutsuliv. Monohrafiia. [Musical Instruments of Hutsuls. Monograph]. Vinnitsa: The New Book, 2012. 464 p. [in Ukrainian]
6. Pelina H. Osoblyvosti tradytsiinoi kultury pivnichnoi Maramoroshchyny (povit Maramuresh, Rumuniia) [Features of Traditional Culture of Northern Maramoros land (of Maramures comitat, Romania)]. [Electronic resource]. Access mode: <http://bervy.org.ua/2014/12/osoblyvosti-tradytsijnoi-kultury> [in Ukrainian]
7. Pelina H. Tradytsiina muzychna kultura Maramoroshchyny v aspekti etnokulturnoho pohranychchia: dys... kand. myst.: 17.00.03 [Traditional music of Maramoros land in terms of ethno-cultural borderlands. – Qualifying scientific work with rights of manuscript. Candidate's (Doctor of Philosophy) degree thesis in Art history by specialty 17.00.03 – Musical Art]. National Music Academy of Ukraine named after P. I. Tchaikovsky, Ministry of Culture of Ukraine, Kyiv, 2017. 240 p. [in Ukrainian]
8. Pelina H. Tradytsiina muzychna kultura Maramoroshchyny v aspekti etnokulturnoho pohranychchia: avtoref. dys... kand. myst.: 17.00.03 [Traditional music of Maramoros land in terms of ethno-cultural borderlands. – Qualifying scientific work with rights of manuscript. Author's abstract of Candidate's (Doctor of Philosophy) degree thesis in Art history by specialty 17.00.03 – Musical Art]. National Music Academy of Ukraine named after P. I. Tchaikovsky, Ministry of Culture of Ukraine. Kyiv, 2017. 15 p. [in Ukrainian]
9. Khai M. Y. Ukrainska instrumentalna muzyka usnoi tradytsii [Ukrainian instrumental music of oral tradition]. Kyiv-Drohobych, 2011. 467 p. [in Ukrainian]